

Waldorfpedagogikens vara eller inte vara i dagens Sverige

Har Waldorfpedagogiken en plats i dagens skolväsende? **Tommie Petersson**, lärarutbildare och doktorand i utbildningspsykologi vid Uppsala universitet, är skeptisk.

WALDORFPEDAGOGIKENS VARA eller inte vara är något som debatteras med jämna mellanrum. Nu senast uppmärksammades Waldorfrörelsen när Skolinspektionen släppte rapporten *Tematisk tillsyn av Waldorfskolor 2022*. Den menade att det finns flera typer av problem associerade med Waldorfskolorna, något som redan uppmärksamrats i *Folkvett* nr 3-4 2022. Dessförinnan släpptes den gripande dokumentärserien om den Waldorfinspirerade Solviks-

skolan på SVT:s *De utvalda barnen* och den närmast out-
härdliga situation många elever tvingats genomleva där.

Den här artikeln ämnar att dels ge en sammanfattning
av hur Waldorfrörelsen ser ut idag och en kort redogö-
relse av Waldorfpedagogikens historiska framväxt och
dess grundstenar – och dels lyfta fram vilka problematiska
aspekter som kan tänkas finnas med denna rörelse. Av-
slutningsvis kommer undertecknad att argumentera för
att Waldorfrörelsen inte är förenlig med de lagstadgade
grundstenar som bär upp det svenska skolsystemet.

Hur ser den svenska Waldorfrörelsen ut idag?

I Sverige återfinns i skrivande stund 89 förskolor, 38
grundskolor och 8 gymnasieskolor som bedriver undervis-
ning utifrån Waldorfpedagogik. Några drivs som stiftelser
och andra som aktiebolag. Sammantaget är det således 135
skolor av olika slag som bedriver undervisning i enlighet
med Waldorfskolefederationens läroplan *En väg till frihet*.
Dessa skolor finns utspridda mellan Norrland och Skå-
ne, samt återfinns i både urbana och rurala miljöer. I bara
Waldorfgrundskolorna vistas ungefärligen 6 142 grund-
skoleelever på daglig basis.

Dessa Waldorfgrundskoleelever skiljer sig något från
rikssnittet i sin karaktäristik. Enligt Skolverkets officiella
statistik har drygt 23 procent av Waldorfeleverna migra-
tionsbakgrund i jämförelse med riksgenomsnittet på runt
29 procent. Enligt samma källa har ungefär 73 procent
av eleverna högskoleutbildade föräldrar, att jämföra med
rikssnittet på drygt 60 procent. Således kan Waldorfsko-
lorna sägas vara något mer segregerade än genomsnittet,
och generellt betraktat är det förhållandevis högutbildade

människor födda i Sverige som placerar sina barn på en Waldorfskola. Detta gör Waldorfskolorna till jämförelsevis homogena vad gäller elevernas sociala bakgrund.

Något Skolinspektionen påpekade i sin ovanstående rapport är att Waldorflärare skiljer sig från andra svenska lärare på flera punkter. Det mest framträdande är att de inte lyder under samma legitimationskrav som den övriga lärarkåren. Faktum är att de till och med bedriver sin egen lärarutbildning på den så kallade Waldorflärarhögskolan. Skolinspektionen konstaterade dock i sin ovanstående granskning att många av skolornas lärarkårer till *merparten* utgjordes av ej pedagogiskt utbildad personal.

Vad är Waldorfpedagogik och vad har rörelsen för historisk bakgrund?

Waldorfpedagogiken härstammar ursprungligen från den esoteriska livsåskådningen antroposofi. Esoteriska uppfattningar är sådana som menar att en andlig värld gömmer sig bakom allt det materiella och endast kan upp-

fattas av den mystiskt invigde. Begreppet ockultism har en liknande innebörd. Antroposofin har sitt ursprung i Weimarrepublikens Tyskland på 1920- och 30-talen där olika sektliknande sällskap inriktade på seanser, mystik, ockultism, ritualmagi och spiritism frodades. En av dessa rörelser, teosofin, engagerade tidigt en man vid namn Rudolf Steiner som snabbt blev en stark företrädare för rörelsen. Efter vissa inre stridigheter bland teosoferna så valde dock Steiner och hela den tyska grenen av rörelsen att lämna, men dessa fortsatte sitt arbete med det ockulta i sitt nystartade antroposofiska sällskap.

Med sig från teosofin tog Steiner tanken om att vitheten, i en närmast rasbiologisk bemärkelse, var skapelsens krona och ändpunkten av en lång reinkarnationscykel: "Den vita rasen är framtiden, rasen med skaparanda."¹

Waldorfrörelsen instiftades kort efter antroposofisällskapets grundande och skulle agera som en sorts förtrupp i antroposofins marsch över världen. Läraren liknades vid präster och spridandet av skolformen blev ett slags missionerande:

*"Våra lärares positioner blir något av ett prästämbete, en ritual som genomförs på det mänskliga livets allomfattande altare. Vår uppgift är att föra till det jordbundna livet de aspekter av ett barn som kommer från den gudomliga spirituella världen."*²

Den antropologiska indoktrineringen skulle vara djupgående och Waldorflärarna förväntades att inlemma det ockulta i varje skolämne: "Det är möjligt att introducera religiösa element i varje ämne, även på matematiklektioner. Alla som har kunskap om Waldorfbildning vet att detta uttalande är sant."³ Andra mer extrovert esoteriska

eller ockulta element i Waldorfundervisningen inkluderar eurytmi, vilken är en sorts extasinducerad dans som till och med anses kunna bota sjukdomar enligt rörelsen.⁴

Enligt den svenska Waldorfskolefederationen själva är Steiners tankar i allra högsta grad levande i dagens Waldorfskolor: "Waldorfskolan är en oberoende institution med enskild huvudman som utvecklar Rudolf Steiners pedagogiska idéer baserade på antroposofi och antroposofins uppfattning om människans väsen."⁵ Att Steiners arv

är närvarande än idag bekräftas i en studie av professorn i religionsvetenskap Liselotte Frisk: ”det finns [...] drag i waldorfskolan som kan uppfattas som mer distinkt religiösa. Ett sådant är att en del av sångerna och ramsorna, som morgonspråket som citerades tidigare i texten, har karaktären av böner, och även Gud nämns i några av dem.”

Waldorfrörelsen är dock inte den enda av Steiners rörelse som har fått fäste i Sverige.

Hur ser den antroposofiska rörelsen ut i dagens Sverige?

Waldorfrörelsen är, som förklarats ovan, utbildningsgrenen på antroposofins trädliknande struktur. Antroposofin kan liknas vid ett träd med många olika inympade grenar. Den alternativmedicinska grenen Vidarkliniken fick stänga på grund av allvarliga vetenskapliga och administrativa brister och ett hårdnackat vaccinmotstånd med påföljande mässlingutbrott i Järnaområdet kopplat till antroposofirörelsen. Kristensamfundet, som är den extrovert religiösa grenen, organiserar ett antal religiösa församlingar i Sverige. Slutligen har vi den stora pengainbringaren för antroposofirörelsen, om man bortser från investeringar i fastighetsbranschen, Saltå kvarn – den agrikulturella grenen. Antroposofins agrikulturella ockultism kallas för biodynamisk odling, en metod som blivit kraftigt ifrågasatt av forskarsamfundet.

Sammantaget målas en bild av ett alternativt samhällsbygge, vid sidan av det gängse. En grupp människor som skyr moderniteten och majoritetssamhällets konventioner. De menar att de funnit en sanning som är dold för folkflertalet och som inte kan uppfattas med något av de fem sinnena eller med hjälp av vedertagna metoder för kun-

skapsutvinning såsom olika former av vetenskaplig metodik eller förnuftsmässiga resonemangskedjor.

Detta till trots är det dock inte svårt att se att föräldrar som söker efter meningsfulla aktiviteter och genomtänkta alternativ i en hektisk modern värld kan lockas av budskap om en pedagogik med helhetssyn, ekologisk mat och dans på skolschemat, men som Frisk skriver: "det skulle [...] sannolikt vara konstruktivt om föräldrar som funderar på att skicka sina barn till waldorfskolor skulle ha större kunskap om den bredare ramen för waldorfpedagogiken och dess bakgrund i antroposofi."

Waldorfideologin

Skolinspektionen är inte nådig i sin kritik av Waldorfrörelsen: "Av de 35 skolorna i tillsynen uppvisar 27 skolor brister i ett av de sex områdena. Merparten av skolorna har brister i flera områden." Områdena benämns vara: "undervisning utifrån

läroplanen, garanterad undervisningstid, vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet, tidiga stödinsatser, samt trygghet och kränkande behandling." Det är dock viktigt att då ha i åtanke att Skolinspektionen

De menar att de funnit en sanning som är dold för folkflertalet och som inte kan uppfattas med något av de fem sinnena eller med hjälp av vedertagna metoder för kunskapsutvinning

inte ens *kan* kritisera Waldorfrörelsen på vissa punkter på grundval av de undantag de beviljats i skollagen och Skolverkets bestämmelser av Regeringen Reinfeldt (M) och utbildningsminister Jan Björklund (L). Exempelvis kan andelen ej lärarlegitimerade lärare inte kritiseras på grundval av undantaget för Waldorfskolor när det kommer till legitimationskravet.

Waldorfrörelsens företrädare har en tendens att försöka rättfärdiga alla brister och tillkortakommanden med en hänvisning till att kommunala skolor också har brister (exempelvis en kulturdebattartikel av Anna Björklund 2021). Det är dock viktigt att inte blanda ihop korten i denna debatt. Kommunala skolor har definitivt många strukturella brister grundade på exempelvis skolsegregation och resursbrist, men dessa brister är uppenbarligen inte en konsekvens av en specifik pedagogisk inriktning eller religiös hållning. I fallet med Waldorfrörelsen så är det just själva grundidén som är problemet. Det går till och med att anföra argumentet, att Waldorfrörelsen genom sin blotta existens förstärker förskole- och skolsegregation och därigenom skapar negativa följd effekter för förfördelade kommunala skolors förutsättningar och deras elevgruppers studieresultat.

Eftersom Waldorfskolorna är antroposofins andliga chocktrupper, reduceras waldorfeleverna som en konsekvens till ett sorts spiritueellt kanonfoder. I antroposofins esoteriska metafysik är det materiella planet bara en liten del av Guds oändliga kosmos och varje offer till följd av "missionsarbetet" blir möjligt att rättfärdiga utifrån föreställningar om att det finns högre värden än enskilda individers väl och ve. Den karmatanke som genomsyrar antro-

posofin kan som *De utvalda barnen* tydligt visade användas för att rättfärdiga mobbning och kränkande behandling av elever, då denna typ av beteenden kan sägas fostra "andlig utveckling". Barn reduceras till försökskaniner i ett stort ockult experiment. Läraren Ulla Hermansen, som på uppdrag av Skolöverstyrelsen besökte Solviksskolan i samband med dess grundande, uttryckte det mycket väl: "Det sorgligaste med försöken är bara att vi har ett sånt dyrbart försöksmaterial [det vill säga barnen]."

Denna religiösa och mystiska grundsyn rimmar mycket illa med svensk lagstiftnings intention. I skollagen står det att "Undervisningen vid fristående skolor [...] ska vara icke-konfessionell", och i FN:s Barnkonvention, vilken numera också är svensk lag, kan vi läsa: "Barn har rätt att utöva vilken religion de vill, eller ingen alls." Inget barn i Sverige ska behöva tvingas in i en specifik religiös fålla, och framförallt inte under skattebetald skoltid.

Friheten att välja bort friheten – en väg till frihet?

Skolinspektionen kunde inte, på grund av de ovannämnda undantagen, i sin rapport säga rakt ut att Waldorfskolorna inte vilar på den "vetenskapliga grund" som skollagen föreskriver, men undertecknad är av den fasta övertygelsen att waldorfrörelsen och antroposofin är oförenlig med denna vetenskapliga grund. Skolan har ett av de absolut viktigaste uppdragen som kan anförtrors någon i ett samhälle: omsorgen, fostrandet och (ut)bildandet av nästa generations medborgare. I en tid av ökande desinformation, större informationsflöde än någonsin och "alternativa fakta" är det av yttersta vikt att vi som samhälle tar tydlig ställning för skolan som ett verktyg för att fostra kritiskt orienterade individer med en grundmurad rationell hållning. Endast genom en god utbildning och ett kritiskt förhållningssätt kan barn rimligen närma sig något som kan kallas frihet.

Utan en bra skolgång blir det i det närmaste omöjligt att göra välinformerade val som vuxen. Frågan blir därför om inte friheten att välja Waldorfskolor är friheten att välja bort friheten själv. Filosofen Karl Popper menade att ett öppet och tolerant samhälle endast kunde värnas genom att vara oförtrutet intolerant mot intoleransen själv, och frågan är om inte reell frihet bara kan värnas genom inskränkandet av viss "valfrihet".

I ett första steg bör undantagen i skollagen för Waldorflärare och Waldorfskolor tas bort. I ett andra steg bör nyetablering av Waldorfskolor konsekvent nekas av Skolinspektionen. I ett tredje steg bör forskning bedrivas och utredningar tillsättas för att utröna konsekvensen av ett förbud mot Waldorfskolor. I ett fjärde steg ska ett sådant förbud träda i kraft.

Det är den väg till frihet som jag ser framför mig. Den kommer inte att återge förlorade år till alla Waldorfelever som far illa i det nuvarande systemet – men det kommer i varje fall att skona kommande barnkullar från samma öde. 🍷

Tommie Petersson

Referenser

- Alm Fjellborg, Andreas och Håkan Forsberg. "Even in pre-schools: analysing the preschool and neighbourhood segregation gap in Swedish municipalities". *European Sociological Review*, vol 39, nr 5 (2023): 677-691. DOI: 10.1093/esr/jcad004
- Björklund, Anna. "Waldorfskolan är mer relevant nu än någonsin". *Göteborgsposten*, 29 maj 2021, kulturdelen.
- Brandén, Maria och Magnus Bygren. "The opportunity structure of segregation: School choice and school segregation in Sweden". *Acta Sociologica*, vol 65, nr 4 (2022): 420-438. DOI: 10.1177/00016993211068318
- Cederberg, Jesper. "Nu stängs Vidarklinikens sjukhus", *Läkartidningen*, 4 mars 2019.
- Chalker-Scott, Linda. "Biodynamics is a scientifically sound approach to sustainable management of plant systems". *The Myth of Biodynamic Agriculture*. Washington DC: Puyallup Research and Extension Center, Washington State University, 2015.
- Frisk, Liselotte. "Waldorfpedagogik – religion eller inte?". *DIN: tidsskrift för religion og kultur*, nr 1 (2014): 48–68.
- Hansson, Sven Ove. "Antroposofins raslära", *Folkvett*, nr 3-4 (2022) [1988]: 113-123.
- Hedenäs, Lars. "Biodynamiskt jordbruk". *Folkvett*, nr 3-4 (2022): 124-137.
- Kalenius, Lotten. "En dyster tillsynsrapport om waldorfskolor". *Folkvett* nr 3-4 (2022): 33-42.

- Kristensamfundet. "Om Kristensamfundet". <https://www.kristensamfundet.se> (kontrollerad 31 oktober 2023).
- Manzoor, Amina. "Mässling sprids i Järna", *Läkemedelstidningen*, 17 februari 2012.
- Petersson, Tommie. *Filosofdidaktik – Filosofundervisning i teori och praktik*. Malmö: NA Förlag, 2023 [Första upplagan, andra tryckningen].
- Skollagen (2010:800). 1 kap § 7, stycke 1.
- Skolverket. "Sök statistik", <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vux-enutbildning> (kontrollerad 31 oktober 2023).
- Steiner, Rudolf. *Vom Leben des Menschen und der Erde: Über das Wesen des Christentums. 13 Vorträge*, Dornach 1923 [13:e föredraget]. *Taschenbücher aus dem Gesamtwerk*. Berlin: Rudolf Steiner Verlag, 1993.
- Steiner, Rudolf. *The Child's Changing Consciousness as the Basis of Pedagogical Practice*. New York: Anthroposophic Press, 1996.
- Steiner, Rudolf. *The Essentials of Education – Foundations of Waldorf Education XVIII*. New York: Anthroposophic Press, 1997.
- De utvalda barnen* (Jaspar Lake, regi, 2021)
- UNICEF Sverige. *FN:s barnkonvention*. Stockholm, UNICEF Sverige: 2018.
- Waldorfportalen. "Eurytmi", <https://www.waldorfportalen.se/eurytmi> (kontrollerad 31 oktober 2023).
- Waldorfskolefederationen. *En väg till frihet*. Järna: Tälleby Bokförlag, 2016.

Noter

1. Undertecknads översättning, Steiner, 1993. För ytterligare läsning om antroposofins rasbiologiska element rekommenderas Sven Ove Hanssons artikel "Antroposofins raslära" i *Folkvett* nr. 3-4 2022.
2. Undertecknads översättning, Steiner, 1997, s. 24.
3. Undertecknads översättning, Steiner, 1996, s. 94.
4. Waldorfportalen, 2022.
5. Waldorfskolefederationen, 2016.